



**NATUUR
MUSEUM
FRYSLÂN**
WETEN WAT ER LEEFT

Port Betaald



NIEUWSBRIEF

HERFST EDITIE 2025

www.natuurmuseumfryslan.nl



MUMMIE MYSTERIES

Vanaf november kunnen bezoekers zich in Natuurmuseum Fryslân onderdompelen in de mysterieuze wereld van de dierenmummies. Bij mummies denk je al snel aan het Oude Egypte, maar ze komen ook in eigen omgeving voor. Mummie Mysteries is dan ook een fascinerend onderwerp, interessant en helemaal niet ingewikkeld.

Mummies van farao's in het Oude Egypte zijn wel bekend, maar wist je dat er tweeduizend jaar geleden ook veel dierenmummies waren? Katten, ibissen en krokodillen werden zorgvuldig gebalsemd en ingezwachteld als heilig dier, huisdier, geschenk aan de goden of voedsel voor een overledene. Deze mummies werden bewust door mensen gemaakt om voor eeuwig bewaard te blijven.

Ook in Fryslân komen dierenmummies voor. Deze zijn vaak 'per ongeluk' ontstaan

door natuurlijke omstandigheden. Vaak zijn deze dieren weggekropen en overleden op een plek waar bepaalde klimatologische omstandigheden waren die het mummificatieproces in gang hebben gezet. Zo werden de dieren als het ware gedroogd. In de collectie van het museum zijn verschillende mummiedieren opgenomen: een kat die in een kruipruimte werd gevonden, een rat die achter het behang zat en een gedroogde vleermuis die jaren later tevoorschijn kwam uit een vaas.

In de spannende tentoonstelling zijn zowel de bewuste mummies uit het oude Egypte als de onbewuste mummies uit Fryslân te zien. Bezoekers krijgen antwoord op vragen als: Welke dieren werden gebruikt als mummie? Hoe gaat het mummificeren in zijn werk? En waarom werden dieren eigenlijk gemum-



mificeerd? We doen ook uit de doeken hoe dieren tegenwoordig geprepareerd worden en wat het doel daarvan is.

Mummie Mysteries maakt deel uit van het project 'Onder Ons', een initiatief van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden en is mede mogelijk gemaakt door de Vriendenloterij en Gemeente Leeuwarden.

De tentoonstelling is te zien van 22 november 2025 t/m 23 november 2026.



HERFSTVAKANTIE: HIEP HAP HOERA!

DUURZAAM ETEN IS EEN FEEST

In de herfstvakantie gaan we aan de slag met duurzaam eten. Kinderen gaan verschillende opdrachten doen en moeten hierbij hun zintuigen gebruiken om bewuste keuzes te kunnen maken, keuzes die goed zijn voor mens, dier en planeet. Het hamburgerdooosje dat ze bij binnenkomst krijgen, wordt gaandeweg gevuld met allerlei ingrediënten die ze zelf kiezen en maken. Na afloop hebben ze als bewuste burger een bewuste burger samengesteld.

Het Natuurmuseum heeft hiervoor een duurzame Schijf van Vijf ontwikkeld voor een duurzaam eetpatroon. Bij elke schijf

maken kinderen kennis met een andere mogelijkheid om bewust duurzaam te eten. Vlees vervangen door zeewier of insecten bijvoorbeeld, eten uit het seizoen, producten kiezen die van dichtbij komen en klikjes gebruiken om iets anders van te maken. Ook is er aandacht voor spannende nieuwe ideeën zoals groenten kweken in een toren en eten maken met een 3D-printer. En natuurlijk is er iets te proeven - als je durft tenminste!

In de vakantie week regio Noord zijn er ook diverse workshops, kijk op de website voor meer informatie, data en tijden.

Hiep Hap Hoera! is een samenwerking met Artitude en is mede mogelijk gemaakt door de Rabobank en MenuNL.

De herfstvakantie duurt van 11 t/m 26 oktober. In de vakantie week regio Noord (18 t/m 26 oktober) is het museum dagelijks geopend van 10.00 tot 17.00 uur, dus ook op de maandag.



COOLE KIDSNACHT

In de avond naar het museum? Dat kan op vrijdag 17 oktober tijdens Coole Kidsnacht. Speciaal voor deze avond is ook de OnderWaterSafari open. Reserveren is niet verplicht, maar mocht je in de OnderWater-Safari willen, wel aan te raden.

Coole Kidsnacht is voor kinderen van 4 t/m 12 jaar, samen met ouders, pakes, beppes en begeleiders en duurt van 17.00 tot 21.00 uur. Er gelden normale entreeprijzen.



KERSTVAKANTIE: WINTERPRET

Vorige jaren een groot succes en daarom dit jaar opnieuw ingepland: in de kerstvakantie kun je schaatsen in het Natuurmuseum! Speciaal daarvoor wordt een indoor schaatsbaan aangelegd in het overdekte atrium.

De schaatsbaan is bedoeld voor kinderen. Je hoeft geen eigen schaatsen mee te nemen, er zijn in elke maat schaatsen beschikbaar. Het dragen van een muts en handschoenen is verplicht.

Je kunt schaatsen in het museum van 20 december tot en met 4 januari 2026.

Tweede Kerstdag zijn we geopend (24 en 31 december gaan we om 16.00 uur dicht, 25 december en 1 januari zijn we gesloten). Er zijn, behalve een entreekaartje, geen extra kosten verbonden aan de schaatsbaan.



DINOTANDEN EN METEORIETEN

De museumwinkel heeft een uitgebreid assortiment natuurboeken, spellen, knuffels (van gerecycled materiaal), loeppotjes, fossielen en mineralen. Dat zijn zaken die je wel in een museumwinkel verwacht.

Maar wist je dat we ook hele bijzondere objecten in het assortiment hebben? We verkopen stukjes mammoetbot dat uit de IJstijd komt, tanden van dinosauriërs die meer dan 60 miljoen jaar geleden leefden en

stukjes van een meteoriet die vanuit de ruimte hier op aarde ingeslagen is.

Wil je dus echt een uniek cadeautje kopen, een tand van een Mosasaurus of Spinosaurus, een trilobiet of een versteende zee-egel, voor een ander – of voor jezelf – breng dan even een bezoekje aan de museumwinkel. Deze is altijd vrij toegankelijk tijdens openingsuren.



KIDS GEOLOGIE WORKSHOP: FOSSIELEN

Op zondagmiddag 2 november is de volgende KIDS Geologie workshop van de geologievereniging LVGA afdeling Fryslân in het Natuurmuseum. Thema deze keer is: fossielen.

In deze workshop gaan we 18 miljoen jaar terug. Nederland ligt bijna geheel onder de zeespiegel. In die tijd leefde er van alles in die zee en nog leuker: we vinden

nu nog fossiele schelpen en koralen in het zand. Daarnaast waren er allerlei vissen in de zee waaronder haaien. De hardste delen van de haai, de tanden, vinden we op verschillende plaatsen terug.

We gaan met de microscoop op zoek naar de schelpjes van 18 miljoen jaar terug en wie weet, mag je een schelpje of een haaiantand mee naar huis nemen!

Praktisch

Tijd: van 14.00 -16.00 uur
Kosten: gratis voor (gezins)leden van de LVGA afdeling Fryslân, €5 voor niet-leden
Aanmelden bij Hendrik Zijlstra:
zijlstrakroon@kpnplanet.nl



KLIK! MEI DE NATUER

Het programma *Het Perfecte Plaatje* van RTL4 trekt altijd vele kijkers. Voor iedereen die van fotografie en natuur houdt, is er goed nieuws: Omrop Fryslân heeft een eigen variant van het programma gemaakt.

Presentatrice Laura Oosterloo trok er zes weken lang op uit met een vrijwilliger van een groene organisatie om een mooie natuurfoto te maken. Hoe dat in zijn werk ging, was te volgen op Omrop Fryslân. Laura maakte foto's met haar smartphone en gaf elke aflevering tips hoe ook jij het perfecte plaatje kunt maken.

Elke aflevering stond in het teken van een natuurverschijnsel en een vrijwilliger. Zo zocht Laura reptielen en amfibieën in de prachtige bossen van Beetsterzwaag en

kleurrijke paddenstoelen met het iconische duo Jan en Jan. Laura ontdekte wat voor moois de natuur allemaal heeft te bieden en hoe belangrijk het werk van de vrijwilligers is.

De zes afleveringen werden uitgezonden bij Omrop Fryslân en zijn terug te kijken via het YouTube-kanaal van de omroep. Het resultaat van de fotoshoots is in het Natuurmuseum te zien t/m 26 oktober 2025.



IN DE SPOTLIGHT

In het museum werkt een groot aantal mensen; vaste medewerkers, stagiaires en vrijwilligers. In elke Nieuwsbrief staat er één in de schijnwerpers. Deze keer is het de beurt aan Wendy Koster, operator bij de OnderWaterSafari.

Hoe ben je bij het NMF terecht gekomen?
Ik heb in december gesolliciteerd op de vacature voor operator OnderWaterSafari. Vanaf 1 januari ben ik in dienst van het Natuurmuseum.

Vertel eens wat over je werk

Als operator in de OnderWaterSafari probeer ik alles goed op de rit te houden. Daarnaast probeer ik mezelf nuttig te maken met allerlei klusjes die gedaan moeten worden. Hier kan ik mijn creatieve kant lekker in kwijt.

Wat vind je leuk aan je werk?

Het ontvangen en begeleiden van mensen (en vooral kinderen) vind ik erg leuk en ook de samenwerking met de collega's en vele vrijwilligers in het museum vind ik echt een meerwaarde hebben.

Wat vind jij de mooiste tentoonstelling?

Pfff, dat is lastig kiezen. Geen idee welke ik de mooiste vind. Ze zijn allemaal mooi!

Wat betekent de natuur voor jou?

De natuur betekent heel veel voor mij! Ik heb de eerste 16 jaar van mijn leven een bos (Ritskebos in Burgum) als achtertuin gehad. Ik was er dan ook heel veel te vinden en er was altijd wel wat te beleven en/of te ontdekken. De liefde voor de natuur is mij dus met de paplepel ingegoten. Op de lagere school zat ik in de klas vaak naar buiten te staren omdat ik de vogeltjes véél leuker vond dan die lastige sommen 😊.



Ik ga nog regelmatig lekker in de natuur wandelen en neem dan mijn fotocamera graag mee om al het moois van de natuur vast te leggen.

Wat zijn je hobby's?

Ik ben graag creatief bezig en hou van fröbelen. Ook hou ik van lezen, lekker koken en ik fotografeer graag. Naast natuurfotografie doe ik ook concerten en evenementen. Tevens hou ik mij bezig met afscheidsfotografie.

SPEL FRYSK

Hou je van bordspellen voor de hele familie, dan is er goed nieuws: sinds eind september verkopen we FRYSK. Het spel is speciaal ontwikkeld voor de provincie Fryslân. Maar liefst 42 musea en erfgoedlocaties, waaronder het Natuurmuseum, doen mee en geven een eigen draai aan het spel.

In hoofdlijnen kan Fryslân opgedeeld worden op basis van drie grondsoorten: klei, veen en zand. In het spel komen deze grondsoorten terug. In FRYSK ga je klei (kwelders) ontginnen tot akkers en weilanden, zand omzetten in coulisseland-schap, veen afgraven voor turf en laat je in het veen hooilanden of meren ontstaan. Je geeft stadsrechten uit, legt waterwegen aan, bouwt boerderijen en stallen, terpen en kerken; kortom; je bouwt je eigen provincie Fryslân!

FRYSK is een op zichzelf staand spel, maar er zijn leuke uitbreidings-mogelijkheden. Iedere deelnemende organisatie heeft namelijk zijn eigen 'scenariokaart'. Deze extra kaarten zitten niet standaard bij het spel, maar

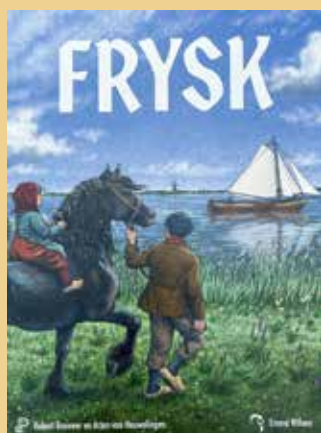
kun je gratis afhalen bij de musea en erfgoedinstellingen. Iedere kaart geeft een nieuwe dimensie aan het spel, passend bij de locatie die het uitgeeft. De kaart van het Natuurmuseum voegt bijvoorbeeld iets toe over de natuur. In totaal zijn er 42 scenariokaarten te verzamelen!

Het spel FRYSK is volledig tweetalig uitgevoerd, in Fries en Nederlands. Tevens worden online ook Engelstalige spelregels beschikbaar gesteld.

FRYSK is ontwikkeld door de Friese cabaretier Robert Brouwer en Arjan van Houwelingen, docent game design aan de Hanzehogeschool. Al eerder brachten zij GRUN uit, dat met reeds 7000 verkochte exemplaren een groot succes is. Het spel is tot stand gekomen dankzij een bijdrage van de Provincie Fryslân en met medewerking van de Museumfederatie Fryslân, de Fryske Akademy en Landschapsbeheer Friesland.

FRYSK is voor € 35,- te koop in de museumwinkel. De scenariokaarten zijn gratis af te halen bij de deelnemende musea en erfgoedinstellingen.

Tip: een leuk cadeau voor de feestdagen in december! 🎁



LEUK JE TE ONTMOETEN!

Kom op dinsdagen gratis kennismaken

Bij Natuurmuseum Fryslân beleef je de fascinerende wereld van dieren en planten van heel dichtbij. Leer de natuur spelenderwijs kennen tijdens een interactieve ervaring voor jong en oud. Hier gaan ontdekking en plezier hand in hand!

Wanneer

Iedere dinsdag buiten de schoolvakanties regio Noord is er gratis entree. De OnderWaterSafari (4+) is op deze dagen slechts € 1,- p.p.

1



Aardige fruitschaal

Meer plantaardig eten,
minder weggooien,
eten uit de buurt en
uit het seizoen:
als wij duurzaam eten,
helpen wij de aarde!



Scan de QR-code en bekijk de instructievideo.

- Wikkel een **grote ronde schaal** in **plastic folie**. Dit voorkomt dat het papier-maché aan de schaal blijft plakken. Dat mag aan de binnen- of de buitenkant van de schaal zijn.
- Meng in een kom 1 deel **bloem** met 2 delen **water** (bijv. 50 g bloem op 100 ml water) tot een glad mengsel. Het mag niet te dun zijn, maar ook niet te dik; het moet goed op het papier blijven plakken.
- Scheur **oud papier of karton** in hele kleine stukjes.
- Doe elk stukje papier in het bloem-water mengsel, zorg dat het goed doordrenkt is, en verwijder overtollig papje door het voorzichtig tussen je vingers uit te knijpen. Maak er een deeg van.
- Plak het papierdeeg op de met folie bedekte schaal.
- Begin met een eerste laag die het hele oppervlak bedekt, zorg dat de stukjes licht overlappen.
- Laat de eerste laag volledig drogen. Dit kan enkele uren duren, afhankelijk van de dikte en de luchtvochtigheid.
- Om de schaal stevig te maken herhaal je voorgaande stappen.
- Laat de schaal minstens 24 uur volledig drogen voordat je hem van de mal verwijderd.
- Beschilder met een **kwast** de schaal zoals het voorbeeld met **blauwe en groene verf**. Maak er een 'Aardige fruitschaal' van!

papier-maché
instructievideo:



Welke groente- en
fruitsoorten doe jij in
deze zelfgemaakte
'Aardige fruitschaal'?

Wees aardig voor mens, dier en planeet en zorg dat
je duurzaam eet. Moet je doen: eet groenten en fruit
uit het seizoen!

GEOLOGIE LEZINGEN

De LVGA afdeling Fryslân organiseert regelmatig een lezing voor haar leden in het Natuurmuseum. Ze vinden plaats op de woensdagavond. Vrienden van het Natuurmuseum zijn van harte uitgenodigd deze lezingen bij te wonen en hebben gratis toegang. Inloop is vanaf 19.30 uur, de lezingen beginnen om 20.00 uur. Het programma ziet er als volgt uit:

15 oktober 2025: Rik Dillen; Edel- en andere stenen

Sinds mensenheugenis zijn onze voorouders al gefascineerd geweest door mineralen; omdat ze mooi zijn, om sieraden mee te maken of om er metalen en andere grondstoffen uit te halen. Maar wat is eigenlijk het verschil tussen een edelsteen en een 'gewone steen'? Zijn edelstenen eigenlijk wel zeldzaam en wat betekent 'karaat'. Tijdens deze lezing, geïllustreerd met talrijke, soms spectaculaire beelden, maak je kennis met de wondere wereld van gesteenten, ertsen, mineralen, edelstenen en kristallen.



19 november 2025: Bert de Vries; de Zuidwalvulkaan bij Vlieland

Het is een diep geheim van Nederlandse bodem: in Fryslân hebben we een vulkaan diep in de grond! Daarvoor moeten we wel de Waddenzee op, maar daar bij de Zuidwal van Vlieland zit toch echt een vulkaan in de bodem. Een oude vulkaan onder het Wad: de Zuidwalvulkaan. Maar hoe weten we van het bestaan ervan zonder een kenmerkende kegelvormige berg in het landschap waar te nemen, laat staan spectaculaire erupties? Hoe ontstond deze vulkaan? En is hij voorgoed uitgedoofd?

17 december 2025: Mart Krook; Vuursteenfossielen

Hoe kan het dat we in Noord-Nederland veel verschillende vuursteenfossielen vinden en waar komen deze vandaan? Mark Krook schreef er een mooi boek over. Op deze avond neemt hij ons mee in de zoektocht naar en verklaringen van de vuursteenfossielen. Tijdens de presentatie wordt eerst verteld over de herkomst en het ontstaan van vuursteen. Daarna wordt een overzicht gegeven van noordelijke vuursteenfossielen uit Zuidwolde. Uit de verscheidenheid aan gevonden soorten blijkt wel dat de fauna in de Krijtzee overweldigend moet zijn geweest.

Voor vragen over de LVGA afdeling Fryslân kan contact worden opgenomen met Harm Wieringa voorzitter@geologiefriesland.nl of Anja Hofmeester secretaris@geologiefriesland.nl. Je kunt ook de website raadplegen www.geologiefriesland.nl.

PADDENSTOELENWERKGROEP

Vanaf maart was het door de droogte en de hitte zo slecht met de paddenstoelen gesteld, dat de excursies moesten worden afgelast. De Paddenstoelen Werkgroep Friesland houdt goede moed en rekent erop, dat de paddenstoelen in de laatste maanden van 2025 nog zullen opbloeien. De werkgroep organiseert daarom van oktober tot en met december weer enkele excursies. Datums en locaties worden op de website van de werkgroep vermeld.

Vindt u het leuk om met paddenstoelen bezig te zijn, dan bent u van harte uitgenodigd om deel te nemen aan de activiteiten van de werkgroep. Houdt u voor actuele informatie de website van de werkgroep in de gaten: www.paddenstoeleninfriesland.nl.



Dennenvoetzwam (© Sjoerd Greydanus)



**NATUUR
MUSEUM
FRYSLAN**
WETEN WAT ER LEEFT

AGENDA

- t/m 26 oktober: Klik! Mei de natuer
- 11 t/m 19 oktober: Museumweek
- 11 t/m 26 oktober: Herfstvakantie: Hiep Hap Hoera!
- 15 oktober: Geologielezing: Edel- en andere stenen
- 17 oktober: Coole Kidsnacht
- 2 november: KIDS Geologie workshop: fossielen
- 19 november: Geologielezing: De Zuidwalvulkaan bij Vlieland
- 22 november t/m 23 november 2026: Mummie Mysteries
- 17 december: Geologielezing: Vuursteenfossielen
- 20 december t/m 4 januari 2026: Kerstvakantie: Winterpret

Verwacht

- 24 en 25 januari: Geologieweekend

ZAKENVRIENDEN

Een duurzame vriendschap voor een duurzame toekomst! De volgende organisaties steunen het werk van Natuurmuseum Fryslân:



De Nieuwsbrief is een uitgave van het Natuurmuseum Fryslân en verschijnt vier maal per jaar. De Nieuwsbrief geeft informatie over tentoonstellingen en activiteiten voor en achter de schermen.

Eindredactie: Natuurmuseum Fryslân
ISSN: 1875-7545

Natuurmuseum Fryslân
Schoonmakersperk 2
8911 EM Leeuwarden
T 058 233 22 44
I NATUURMUSEUMFRYSLAN.NL
E info@natuurmuseumfriesland.nl

©2025 Natuurmuseum Fryslân

